

Tabell 6. Underhusvalen sedan 1945.

	Avgivna röster i procent				Mandat				Totalt
	Conserv	Labour	LibDem	Nat	Conserv.	Labour	LibDem	Nat	
1992	41.9	34.4	17.8	5.8	336	271	20	24	651
1987	42.3	30.8	22.5	2.0	376	229	22	6	650
1983	42.4	27.6	25.4	1.7	397	209	23	4	650
1979	43.9	36.9	13.8	2.2	339	269	11	4	635
1974 Oct	35.8	39.2	18.3	3.5	277	319	13	14	635
1974 Feb	37.9	37.2	19.3	2.6	297	301	14	9	635
1970	46.4	43.1	7.5	2.4	330	288	6	5	630
1966	41.9	48.0	8.6	1.1	253	364	12	1	630
1964	43.4	44.1	11.2	0.9	304	317	9	0	630
1959	49.4	43.8	5.9	0.6	365	258	6	0	630
1955	49.7	46.4	2.7	0.9	345	277	6	2	630
1951	48.0	48.8	2.6	0.4	321	295	6	3	625

Anm. Med LibDem avses liberalerna, under åttiotalet också i allians med socialdemokrater.

slag som kommer att kosta Labour minst 12 och sannolikt bortåt 20 mandat. Ett hot är att t ex Skottlands valkretsar skulle bli lika stora som Englands, vilket Labour skulle förlora på. Återstår då frågan om en författningsändring till förmån för ett proportionellt valsysteem. Men enligt ITN:s exit poll angav 52% av de röstande att de föredrog det befintliga valsystemet – inklusive 45% av dem som hade röstat för Labour! Och regeringen under John Major

kommer inte att erbjuda draghjälp för att förändra det valsysteem, som givit de konservativa i mandat att, trots ett mindretal i valmanskåren, styra landet med en såvitt kan bedömas stabil majoritet kanske upp till fem år framöver. Detta är inte första gången de senaste femtio åren.

Terry Carlbom

Lärobokens problem – och-recensionens

I *Statsvetenskaplig Tidskrift* 1991:2 inleder Michele Micheletti en inte alldeles oreserverat generös recension av vår bok, *Partier och organisationer* (Allmänna Förlaget 1990, andra upplagan utkom i juni 1992.) med att hävda att "(e)n av de viktigaste och mest ansvarsfulla uppgifterna i den akademiska världen är att skriva läroböcker".

Förvisso är det så. Uppgiften är så ansvarsfull att den förtjänar en diskussion. Vilka krav bör egentligen ställas på en lärobok? Vilka problem ställs man inför som läroboksförfattare och hur bör man förhålla sig till dessa problem? Vår ambition med denna artikel är att

principiellt diskutera dessa frågor. Avsikten är inte primärt att gå i svaromål på Michelettis recension, även om det inte skall förnekas att det är denna som naturligtvis är upprinnelsen till vår artikel. Recensionen visar nämligen att det finns anledning att på ett generellt plan diskutera lärobokens speciella problem. Skillnaden mellan läroböcker och forskning kan ibland vara ganska otydlig – vilket inte minst det faktum att en stor del av den renodlade forskningslitteraturen använts som kurslitteratur visar. Men den finns och därför är det knappast rimligt att bedöma läroböcker efter samma mall som man bedömer forskning.

Avslutningsvis diskuteras också frågan om recensentens ansvar i vetenskapssamhället. Vi vill peka på några allmängiltiga principer som varje recensent i största möjliga utsträckning bör vinnlägga sig om att följa.

Krav på lärobok

1. Det är naturligtvis ett självklart krav på innehåll i en lärobok att det skall vara *korrekt*. Detta är ett trivalt påpekande när det gäller rena faktauppgifter (antal medlemmar, väljare etc). Det finns dock ett sammanhang där kravet kan bli problematiskt. Det är i de fall där olika händelser och förlopp kan tolkas på olika sätt. Den allmänna rösträttens införande i Sverige är ett exempel på en utvecklingsprocess som kan beskrivas på olika sätt. För en *forskare* som ser som sin huvuduppgift att karaktisera detta förlopp är någon form av ställningstagande en naturlig ambition: vilken tolkning är mest rimlig? Ett sådant ställningstagande förutsätter naturligtvis en noggrann argumentering. För en *läroboksförfattare* som skall beskriva samma förlopp är det mer tveksamt om ett ställningstagande mellan alternativa tolkningar bör eftersträvas. Enligt vår uppfattning är det angeläget att man som läroboksförfattare eftersträvar öppenhet i sådana sammanhang. Läsarna bör inte påtvingas en tolkning om det finns flera som framstår som rimliga.

Givetvis har man som läroboksförfattare rätt att ta ställning för en tolkning. Men då är det desto viktigare att man samtidigt bemödar sig om att på ett rättvisande sätt redogöra för alternativa tolkningar.

2. En lärobok bör behandla frågeställningar som är *relevanta* för det område den behandlar. Här är det återigen dock en viss skillnad på introducerande översiktsböcker som vänder sig till nybörjarstudenter och mer problemorienterad forskning. I båda fallen måste det finnas en syftesformulering, men i det förra fallet blir denna med nödvändighet något vidare och mer allmän än i det senare.

I vår bok är syftet att ge en introducerande översikt över det svenska parti- och organisationsväsendet. Det är en vag syftesformulering som knappast kan kallas "problemställning" av det enkla skälet att ansatsen inte är problemorienterad – i betydelsen att den fokuserar ett *specifikt* vetenskapligt problem – utan översiktsorienterad.

3. Det är angeläget att studenterna redan från början av sina studier får inblick i den *forsk-*

ning som föreligger inom ämnet. (Vissa studenter värjer sig inte sällan mot detta. När en lärare redogör för olika forskares synsätt kräver de att få veta "hur det egentligen förhåller sig".) Men samtidigt som kravet på forskningsanknytning är viktigt är det förstås omöjligt att i en översiktligt hållen bok om det politiska livets huvudaktörer, partierna och organisationerna, redogöra för *all* forskning som finns inom området. Micheletti tycks dock faktiskt efterlysa detta. Hon anger en lång lista på aspekter som antingen inte alls behandlats eller också borde fått större utrymme. Samtidigt menar hon att den forskningsanknytning som ändå finns är för knapphändig utvecklad. Mer, således, av det som redan finns, och därtill ytterligare redogörelser för annan forskning.

Detta är ett problem som varje läroboksförfattare är väl förtrogen med. Någon självklar lösning på problemet finns inte. Kravet på att avgränsa sig innebär tyvärr att man inte kan behandla alla forskningsresultat som framkommit. Att man väljer att inte behandla en forskningsinsats behöver alltså inte betyda att denna i vetenskapligt hänseende är bristfällig eller undermålig. Det finns åtskilliga forskningsinsatser, som är ytterst framstående, som vi medvetet valt att inte behandla. Omvänt finns det också mer tveksamma insatser, vetenskapligt sett, som ägnas uppmärksamhet i boken.

Här kommer vi in på relevanskriteriet. A skriva översiktsböcker, baserade på forskningsresultat, innebär oundvikligen ett vis inslag av godtycke urvalsmässigt. Vad som framstår som angeläget är att detta godtycke inte får konsekvenser i perspektivhänseende. Det är enligt vår mening felaktigt att på en introducerande nivå påtvinga studenterna ett visst teoretiskt perspektiv. Vad som däremot är viktigt är att man från pedagogisk utgångspunkt kan åstadkomma en struktur, eller som man så vill en ram, för att på basis av denna redovisa *olika* teoretiska ansatser. Styrkan i *Partier och organisationer* och dess föregångare har ansetts ligga just i att den har en klar struktur inom vars ram skilda hypoteser, teorier och modeller kunnat presenteras.

Hur mycket teori skall en lärobok innehålla? Vi ansluter oss inte till den pedagogiska uppfattning som innebär att först skall studenterna lära sig fakta, sedan teori. (Som det brukar heta: "man måste lära sig krypa innan man kan gå.") Tvärtom, teorin skall med från början. Den ger mening åt fakta, strukturerar dem och underlättar därmed inläring och förståelse.

Ändå måste i en introduktionsbok presentationen av fakta ges betydande utrymme. För precis som teorin ger mening och struktur åt fakta, får teorin djup av fakta. I en bok om politiska partier 1990 vore det naturligtvis fel att inte diskutera legitimitetsproblem utifrån ett teoretiskt perspektiv (kanalfunktionen). Men innan detta sker är det en fördel om läsarna, som i det här fallet i stor utsträckning är nybörjarstudenter, har en viss inblick i hur ett parti är uppbyggt etc. Lika felaktigt vore det om en lärobok om den svenska riksdagen undlät att diskutera den omtalade "decline of parliaments"-tesen. Någon större poäng med en sådan diskussion är det dock inte om inte studenterna först känner till hur den svenska riksdagen fungerar, hur dess konstitutionella ställning är i förhållande till regeringen etc.

Innan vi går vidare med det sista kravet på en lärobok vill vi göra två ytterligare kommentarer om forskningsanknytningen. För det första är det oundvikligen så att man som läroboksförfattare får en ganska tydlig uppfattning om var de "vita fläckarna" finns inom forskningen. Inte allå förvissad, men många. Det är en berättigad kritik mot vår bok att den i större utsträckning skulle fokusera på den lokala nivån. Likaså skulle boken vunnit på att vi i större utsträckning uppehållit oss kring det faktum att det sedan en tid tillbaka sker en genomgripande omvandlingsprocess av det politiska systemet i Sverige genom den pågående internationaliseringen. Kvinnornas roll och villkor inom det politiska livet borde också fått en större uppmärksamhet. Detsamma gäller med betydelse för partiernas och organisationernas agerande.

Detta är underlåtenhetssynder som inte bara försvaras med att vi var tvungna att beakta oss utrymmesmässigt. Alla de nyss nämnda frågorna är relevanta och försvarar sin

plats i en aktuell bok om parti- och organisationsväsendet i Sverige. De tre första stod också med på vår egen lista över teman som borde utvecklas mer än i förra upplagan av boken. Forskningsläget visade sig dock föga utvecklat. Vi vet inte särskilt mycket mer än vad som står i boken. (När det gäller massmedias betydelse är situationen något bättre och vår underlåtenhetssynd är därmed större.) Det pågår dock intressanta forskningsprojekt inom samtliga nämnda områden. Förhoppningsvis är det möjligt att inom några år ge en fylligare bild. I den andra reviderade upplagan av boken har vi gjort vissa försök i den riktningen.

Samtidigt är det glädjande att konstatera den rikedom av intressant forskning som ändå finns av svenskt parti- och organisationsväsende – från de tidigare (och fortfarande högst relevanta!) pionjärarbetena av Gunnar Heckscher och andra till vissa av maktutredningens studier. Att öppna studenternas ögon för denna forskning har för oss varit en viktig ambition.

4. Därmed är vi inne på det sista kravet på en lärobok. Den skall bidra till att väcka studenternas intresse för fortsatta studier inom ämnet. Det är naturligtvis tråkigt att Micheletti inte anser att *Partier och organisationer* är intressant (även om hon inte tillhör den primära målgruppen), men huruvida en viss bok för andra än en själv framstår som mindre intresseväckande och stimulerande är nog, trots allt, en så kallad empirisk fråga. En viss återhållsamhet när det gäller att ikläda sig den allmänna meningen bör iakttagas, i all synnerhet om man ger sig ut för att vara talesman för en målgrupp vilken man ej tillhör. De reaktioner vi fått på boken från studenter och erfarna pedagoger (och även andra recensenter) skiljer sig för övrigt helt från Michelettis.

Med detta vill vi på intet sätt fränkänna andra än studenter och erfarna pedagoger kompetens att bedöma läroböcker. Ej endast forskare, utan även aktiva inom partier och organisationer kan naturligtvis bidra med viktig kritik, negativ och positiv, och bedöma kvalitén på vår bok ur olika aspekter. Det viktiga är att kritik och bedömningar är grundade på sakkunskap och framförs med underbyggda argu-

ment. När det gäller frågor om relevans och korrekthet betyder självklart goda argument från forskare och andra sakkunniga mer än att studenterna tycker att en bok är intressant och stimulerande.

Krav på recensioner

Att skriva recensioner av läroböcker är också en viktig och ansvarsfull uppgift. Det kräver, som ett minimum, en grundlig beläsenhet inom det område som den recenserade boken behandlar. I konsekvens med vad vi nyss anfört om argumentets primat är det dock inte självklart att en läroboksrecensent behöver ha en omfattande pedagogisk erfarenhet. Samtidigt är det tämligen uppenbart att möjligheterna att bedöma en lärobok är större om man har en sådan.

1. Det första krav vi tycker att man ska ställa på en recension är just detta: *argumentering*. Låt oss med utgångspunkt från Michelettis recension ge några exempel på vad vi menar.

Avsnittet i vår bok om partier sägs gömma ”en platt, oanalytisk diskussion och författarna visar inte hur det egentligen förhåller sig mellan och inom partierna ... Diskussionen stannar inom rubrikens ram”. Detta är ett mycket kategoriskt fördomande, som inte i något avseende konkretiseras eller utvecklas. (Alla diskussioner bör för övrigt hålla sig inom rubrikernas ramar. Varför använder man annars rubriker?) Vidare är påståendet uppenbart fel eftersom vi genomgående redovisar likheter och skillnader mellan och – där detta är relevant – inom partierna.

Det är möjligt att vi på någon punkt kunde varit tydligare, men det är svårt att i detta sammanhang kommentera eventuella brister eftersom Michelettis kritik genomgående är av den svepande karaktär som citatet ovan är ett prov på.

Det är alltså utomordentligt viktigt att man som recensent utvecklar resonemang kring de invändningar som anförs. I synnerhet om invändningarna genomgående är kategoriskt formulerade. I detta finns också en pedagogisk

poäng; det är (alltid) viktigt att läsarna förstår vad som åsyftas.

Micheletti hävdar exempelvis att ”det finns ett antal allvarliga brister i boken. En sådan är att författarna inte på något sätt analyser partier och organisationer tillsammans – hur de samverkar med varandra, motarbetar varandra samt röjer väg för varandra.” Nu är det ju faktiskt så att vi gör detta, i de fall vi bedömt det som relevant. Vi resonerar exempelvis på flera ställen om de speciella relationer som det socialdemokratiska partiet har med Landsorganisationen. Vi resonerar dessutom i olika sammanhang om hur partierna i sin kanalfunktion fått konkurrens från olika former av enfrågeinriktade påtryckningsgrupper.

Vi tar även upp ett principiellt resonemang om den grundläggande konflikt som sedan länge finns inbyggd i svensk politik mellan å ena sidan den demokratiska grundprincipen ”en man – en röst”, dvs den politiska jämlikheten, där partierna spelar huvudrollen, och å andra sidan den princip som undergräver verkningkraften hos den förra: det faktum att människor inte bara tillåts utan också uppmuntras att organisera sig för att på andra vägar än genom partierna verka för sina intressen. Vad är spänningen och interaktionen mellan den parlamentariska respektive korporativa kanalen, om inte just det som Micheletti efterlyser?

2. Ett annat krav på en recension är att den är *korrekt*, dels i den meningen att den ger rättvisa åt innehållet, dels i den meningen att den inte innehåller medvetna missförstånd. Inte minst om man recenserar en lärobok i denna tidskrift, där läroboksförfattare i motsats till avhandlingsförfattare saknar möjlighet till omedelbar replik, är det ett grundläggande intellektuellt anständighetskrav att en recensent verkligen bemödar sig att på ett korrekt sätt återge innehållet i den bok som är föremål för granskning.

3. Vidare bör kritiken vara så genomtänkt att den uppfyller grundläggande krav på *konsistens*. Man bör t ex inte skriva att ”det över huvud taget saknas en diskussion om hur Organisationssverige är verksamt i svensk politik”, när man i meningen innan faktiskt kon-

staterat att "intresseorganisationers och folk- rörelser försök att påverka myndigheter av- handlas i ett kapitel". Någonstans hänger detta inte riktigt ihop.

Avsaknaden av nyansering i den recension som är upphovet till denna diskussion gör det genomgående oklart vad som åsyftas. Är det så, såsom det uttryckligen står, att Micheletti faktiskt anser att vi överhuvudtaget inte be- handlat frågan om organisationernas roll i svensk politik? Förmodligen inte, eftersom detta tas upp i flera olika sammanhang. Troligen är innebörden en helt annan än den som kan utläsas, nämligen att vår behandling av or- ganisationernas inflytande är bristfällig eller knapphändig i något avseende. Men återigen: varför inte argumentera för *varför* det är brist- fälligt? På vilka konkreta punkter är framställ- ningen otillfredsställande?

Likaså blir det obegripligt när det först görs gällande att det i vår bok saknas varje ansats till att diskutera hur de svenska partierna, som med vissa sentida undantag bildades i sam- band med industrialismens genombrott, klarar övergången till postindustrialismen, och strax därefter konstateras att del 3 (som handlar om partiernas framtid) behandlar just detta. Man kan naturligtvis anklaga oss för att vi på ett *felaktigt* eller i övrigt *otillfredsställande* sätt diskuterar partiernas legitimitetsproblem, och det förhållandet att partiernas traditionella folkrörelsekaraktär håller på att försvagas till förmån för det postmoderna kaderpartiet med

allt vad detta innebär – och då lämpligen också prestera ett eller annat argument för denna kri- tik. Men att helt frankt hävda att vi överhuvud- taget inte ens försökt att behandla problemati- ken är att fara med osanning.

Kritiken är ett av vetenskapens viktigaste ar- betsinstrument. Men kritiken måste vara un- derbyggd med argument, annars saknar den mening; den måste med andra ord vara utfor- mad så att den möjliggör samtal, annars är den inte konstruktiv.

Vidare: samtalet har liknats vid samhällsve- tenskapens laboratorium. För att ett samtal skall vara fruktbart krävs naturligtvis som en grundförutsättning att parterna försöker förstå varandra och att den ena parten inte medvetet förvanskar vad den andra säger. Sedan kan to- nen växla. En del är temperamentsfulla eller ilskena av naturen och har ett behov av att läsa lusen av idiotiska kolleger. Det kan, ibland, ge spänst åt samtalet och ge upphov till stimule- rande polemik. Andra känner sig som deltaga- re i ett gemensamt projekt där man tillsam- mans med allvarligt syftande kolleger söker närma sig sanningen och nå större klarhet.

Vilken sort man än tillhör måste man i veten- skapens hus underkasta sig en gemensam grundregel: kritik skall underbyggas med ar- gument.

Mats Bäck – Tommy Möller